

Εργαστήριο 2: «Είμαι πολίτης στην κλασική Αθήνα – Μέτοικοι και πολιτικά δικαιώματα»

Το εργαστήριο αυτό έχει ως σκοπό να βοηθήσει τους μαθητές να αναπτύξουν πολιτική και δημοκρατική συνείδηση, κατανοώντας και κρίνοντας, μέσα από βιωματικές μεθόδους (δραματοποίηση/προσομοίωση/παιχνίδια ρόλων, ανάπτυξη επιχειρηματολογίας, τεχνική του διαδρόμου συνείδησης), τη νομοθεσία που ίσχυε και τις προϋποθέσεις που απαιτούνταν στην αρχαία Αθήνα για την παροχή πολιτικών δικαιωμάτων σε μετοίκους.

Με μια σειρά βιωματικών ασκήσεων, οι μαθητές μεταφέρονται στην κλασική Αθήνα και τη συνεχώς «αυτοθεσμιζόμενη» κοινωνία¹ και βιώνουν τον ρόλο του πολίτη ως υπεύθυνου για τη λήψη πολιτικών αποφάσεων.

ΑΠΕΥΘΥΝΕΤΑΙ:	Σε μαθητές Γυμνασίου και Λυκείου.
ΣΤΟΧΟΙ:	<ul style="list-style-type: none">• Να κατανοήσουν οι μαθητές ότι άμεση δημοκρατία σημαίνει διαρκής «αυτοθέσμιση» (η ίδια η πόλη, μέσω του συνόλου των ενεργών πολιτών της, θέτει διαρκώς υπό αμφισβήτηση τους νόμους, τους κανόνες).• Να συνειδητοποιήσουν τη δύναμη της εξουσίας του συνόλου των πολιτών που αποφασίζουν άμεσα για όλες τις υποθέσεις της πόλης.• Να κατανοήσουν τις προϋποθέσεις που απαιτούνταν για την παροχή πολιτικών δικαιωμάτων σε μετοίκους, και να κρίνουν τις συχνά αρνητικές σχετικές αποφάσεις της Εκκλησίας του Δήμου στη διάρκεια του 5ου αιώνα π.Χ.• Να αναπτύξουν ικανότητες στη διατύπωση επιχειρημάτων, ικανότητες αυτογνωσίας και δεξιότητες ενσυναίσθησης.• Να ενθαρρυνθούν για την υιοθέτηση πολιτικών στάσεων που προάγουν τις δημοκρατικές αξίες.

1. «Η δημοκρατία συνίσταται στο ότι η κοινωνία δεν μένει καθηλωμένη σε μια δεδομένη άπαξ διά παντός αντίληψη περί δικαίου, ισότητας ή ελευθερίας, αλλά θεσμίζεται με τέτοιο τρόπο, ώστε τα ζητήματα της ελευθερίας, της δικαιοσύνης, της φυσικής περί δικαίου αντίληψης και της ισότητας να μπορούν διαρκώς να επαναπροσδιορίζονται, μέσα στο πλαίσιο της κανονικής λειτουργίας της κοινωνίας» (Κ. Καστοριάδης, *Η άνοδος της σημαντότητας*, εκδ. Ύψιλον, Αθήνα 2000, σ. 195).

Η Claudia Moatti, εισάγοντας τον αναγνώστη στην πολιτική σκέψη του Καστοριάδη επισημαίνει: «Ο Καστοριάδης επέμεινε πολλές φορές σε αυτό το σημείο: η δημοκρατία δεν μπορεί να καθοριστεί από θεσμούς· είναι ένα καθεστώς σε κίνηση, μια συνεχής αυτοθέσμιση της κοινωνίας, δηλαδή ένας χώρος, όπου οι πολίτες έχουν τα μέσα να θέτουν διαρκώς υπό αμφισβήτηση τους νόμους, τους κανόνες, μέχρι και τις ίδιες τις έννοιες της δικαιοσύνης και της ελευθερίας» (Κ. Καστοριάδης, *Η ελληνική ιδιαιτερότητα*, τόμ. Γ', *Θουκυδίδης, η ισχύς και το δίκαιο*, εκδ. Κριτική, Αθήνα 2011, σ. 38).

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΔΙΑΡΚΕΙΑ:	2 διδακτικές ώρες (κατά τη 2η ώρα θα γίνει συζήτηση και σύνδεση με την αντιπροσωπευτική/κοινοβουλευτική δημοκρατία).
ΓΝΩΣΤΙΚΑ ΑΝΤΙΚΕΙΜΕΝΑ ΚΑΙ ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΕΝΟΤΗΤΕΣ ΜΕ ΤΙΣ ΟΠΟΙΕΣ ΜΠΟΡΕΙ ΝΑ ΣΥΝΔΕΘΕΙ:	<ul style="list-style-type: none">• <i>Ιστορία</i>, Α΄ Γυμνασίου, κεφ. Ε3, Ε4.• <i>Αρχαία Ελλάδα: Ο τόπος και οι άνθρωποι</i>, Β΄ Γυμνασίου, κεφ. 1.• <i>Κοινωνική και Πολιτική Αγωγή</i>, Γ΄ Γυμνασίου, κεφ. 7, 8.• <i>Ιστορία του αρχαίου κόσμου</i>, Α΄ Λυκείου, κεφ. ΙΙ, 2. 3.• <i>Λυσία, Υπέρ Μαντιθέου</i>, Β΄ Λυκείου [Θεωρητική κατεύθυνση].• <i>Θουκυδίδου, Περικλέους Επιτάφιος</i>, Γ΄ Λυκείου.
ΥΛΙΚΑ ΚΑΙ ΜΕΣΑ:	Πηγές, Φύλλα εργασίας (δίνονται στα ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ)

ΠΡΟΤΕΙΝΟΜΕΝΗ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ

Έχει προηγηθεί μια μικρή εισαγωγή από τον εκπαιδευτικό για τους βασικούς θεσμούς της αθηναϊκής δημοκρατίας, τον ρόλο τους και τις αρμοδιότητες των θεσμικών οργάνων, καθώς και για τους μετοίκους και τη θέση τους στην αθηναϊκή κοινωνία (βλ. [Φάκελο για τον εκπαιδευτικό](#)). Εξάλλου, πρέπει να κατανοήσουν οι μαθητές ότι η δομή των κοινωνιών της εποχής είναι δουλοκτητική. Αυτό σημαίνει ότι, αν και οι Αθηναίοι πολίτες ζουν σε ένα καθεστώς άμεσης δημοκρατίας, ο δούλος εξακολουθεί να αποτελεί το βασικό μέσο παραγωγής. Βέβαια, δουλεία υπάρχει σε όλον τον αρχαίο κόσμο, όχι όμως και δημοκρατία.

Η βιβλιογραφία, η σχετική με τα παραρτήματα και τα φύλλα εργασίας που ακολουθούν, παρατίθεται στο φάκελο για τον εκπαιδευτικό (βλ. [Φάκελο για τον εκπαιδευτικό](#)).

1 η διδακτική ώρα

Κλήροι που θα τραβήξουν οι μαθητές – Ταυτότητες (10´).

Σε ένα τμήμα 25 μαθητών, οι μαθητές τραβούν κλήρο ([ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α](#)). Ο εκπαιδευτικός εξηγεί στους μαθητές ότι οι 15 από αυτούς θα υποδυθούν, αντίστοιχα, 15 Αθηναίους πολίτες, ενώ οι άλλοι 10 θα υποδυθούν τις συνειδήσεις τους. Στους 15 κλήρους αναγράφονται τα στοιχεία του κάθε Αθηναίου πολίτη, σε 5 κλήρους αναγράφεται η λέξη «ισοτέλεια», και σε άλλους 5 αναγράφεται η λέξη «πολιτεία».

1

Κάθε μαθητής από τους 15 που υποδύονται τους Αθηναίους πολίτες, παίρνει το 1ο Φύλλο εργασίας του ([ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β](#)), στο οποίο υπάρχει μια λίστα με αρχαία ανδρικά ονόματα και μια λίστα με κάποιους σημαντικούς δήμους της Αττικής στην αρχαιότητα (μέσα σε παρένθεση αναγράφεται και το *δημοτικό* όνομα του Αθηναίου που καταγόταν από αυτόν τον δήμο). Ο εκπαιδευτικός ζητά από τους μαθητές να συνδυάσουν το όνομα που έχουν από τον κλήρο που τράβηξαν με ένα άλλο ανδρικό όνομα από τη λίστα (στη γενική πτώση) που θα είναι το *πατρωνυμικό* τους, και με το *δημοτικό* τους όνομα (στην ονομαστική), εξηγώντας τους ότι οι Αθηναίοι, από την εποχή του Κλεισθένη, αναγράφονταν με το όνομά τους, το όνομα του πατέρα τους και το όνομα του δήμου τους (π.χ., Θουκυδίδης Ολόρου Αλιμούσιος).

Στη συνέχεια, οι μαθητές θα ανακοινώσουν στην ολομέλεια της τάξης τα στοιχεία τους με βάση τον κλήρο που τράβηξαν και τους συνδυασμούς πατρωνυμικών και δημοτικών ονομάτων που έκαναν. Από τη διαδικασία αυτή προκύπτει ότι κάθε Αθηναίος άνω των 20 ετών είναι πολίτης που συμμετέχει στην Εκκλησία του Δήμου, καθώς επίσης ότι οι γυναίκες είναι απύσες από την πολιτική ζωή και ότι, επομένως, και οι μαθήτριες θα υποδυθούν ανδρικούς ρόλους.

Οι υπόλοιποι 10 μαθητές θα ανακοινώσουν απλώς τον ρόλο τους: 5 υποδύονται τη συνείδηση που υπαγορεύει την «πολιτεία» και 5 τη συνείδηση που υπαγορεύει την «ισοτέλεια».

Ρόλοι Αθηναίων πολιτών για τη συζήτηση στην Αγορά και για τον διάδρομο συνείδησης -ρόλοι συνειδήσεων των Αθηναίων πολιτών για τον διάδρομο συνείδησης (15΄).

Οι μαθητές έχουν χωριστεί σε δύο ομάδες, ως εξής:

- 15 μαθητές που υποδύονται τους 15 Αθηναίους πολίτες που συζητούν στην Αγορά για το θέμα του μετοίκου Ανδροκλή –συζήτηση στην Αγορά. Οι 15 Αθηναίοι πολίτες θα συζητήσουν στην Αγορά, επιχειρηματολογώντας σχετικά με το θέμα που θα τους απασχολήσει στην Εκκλησία του Δήμου την επόμενη μέρα. Το θέμα της συζήτησης αφορά στο παρακάτω δίλημμα: παροχή στον μέτοικο Ανδροκλή *πολιτικών δικαιωμάτων*-πολιτεία ή παροχή του δικαιώματος της *ισοτέλειας* και της *ένκτησης*. Οι μαθητές μαθαίνουν τις υποχρεώσεις που είχε ένας μέτοικος απέναντι στην αθηναϊκή πόλη, τις υπηρεσίες που συχνά προσέφερε σε αυτήν, τους λόγους για τους οποίους η Εκκλησία του Δήμου συχνά αποφάσιζε την παροχή του δικαιώματος της *ισοτέλειας* και της *ένκτησης* και όχι την παροχή *πολιτείας*. Γι' αυτά τα θέματα οι Αθηναίοι δεν συζητούσαν στην Εκκλησία του Δήμου, αλλά ψήφιζαν κατευθείαν με *ψηφοφορία* (και όχι με *χειροτονία*). Γι' αυτόν τον λόγο, η συζήτηση τοποθετείται στην Αγορά. Μετά τη συζήτηση, οι Αθηναίοι πολίτες θα περάσουν από τον διάδρομο συνείδησης, προκειμένου να αποφασίσουν τι θα ψηφίσουν.
- 10 μαθητές που υποδύονται τις συνειδήσεις των συγκεκριμένων Αθηναίων πολιτών –*διάδρομος συνείδησης*. Προκειμένου να εμπλακεί όλη η τάξη στη διαδικασία και να αναδειχθεί το δίλημμα, επιλέγεται η τεχνική του διαδρόμου συνείδησης. Μέσω αυτής της τεχνικής, οι υπόλοιποι 10 μαθητές προετοιμάζουν επιχειρήματα για τη θέση που υποστηρίζουν (πολιτεία ή ισοτέλεια και ένκτηση), ανάλογα με τον κλήρο που τράβηξαν, τα οποία θα διατυπώσουν χαμηλόφωνα στους Αθηναίους πολίτες, όταν οι τελευταίοι θα περνούν από τον διάδρομο συνείδησης. Ο διάδρομος συνείδησης θα παρουσιαστεί αμέσως μετά τη συζήτηση στην Αγορά.

Δίνεται στον κάθε μαθητή το Φύλλο εργασίας ([ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ, Δ](#)) που αντιστοιχεί στον ρόλο του με τις οδηγίες για το τι πρέπει να κάνει.

Όλοι θα εργαστούν σε παράλληλο χρόνο για την προετοιμασία της παρουσίασης/σεναρίου.

Παρουσίαση της συζήτησης στην Αγορά (15΄).

Οι 15 Αθηναίοι πολίτες παρουσιάζουν με θεατρικό τρόπο τη συζήτηση στην Αγορά (προσομοίωση/παιχνίδι ρόλων/δραματοποίηση).

3

Κάποιοι από αυτούς υποστηρίζουν την παροχή πολιτείας για τον Ανδροκλή, και κάποιοι άλλοι την απλή παροχή ισοτέλειας και ένκτησης. Και οι μεν και οι δε επιχειρηματολογούν για τη θέση τους (**ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γα**). Ωστόσο, βρίσκονται σε δίλημμα και δεν έχουν αποφασίσει τι θα ψηφίσουν την επόμενη ημέρα στην Εκκλησία του Δήμου. Οι 10 μαθητές/συνειδήσεις παρακολουθούν τη συζήτηση.

Τεχνική του διαδρόμου συνείδησης (10΄).

Οι 10 μαθητές που υποδύονται τις συνειδήσεις των συγκεκριμένων Αθηναίων πολιτών δημιουργούν δύο παράλληλες σειρές, αφήνοντας στη μέση έναν διάδρομο. Οι παράλληλες σειρές, που αποτελούνται από 5 μαθητές η καθεμία, εκφράζουν, επιχειρηματολογώντας χαμηλόφωνα, τις δύο πλευρές: τη μία, υπέρ της *ισοτέλειας* και *ένκτησης*, και την άλλη, υπέρ της πολιτείας για τον Ανδροκλή (**ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ**). Οι 15 πολίτες (**ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γβ**) θα περάσουν από τον διάδρομο και θα αποφασίσουν, αφού ακούσουν και τις δύο πλευρές της συνείδησής τους. Στο τέλος, ο καθένας από τους 15 θα ανακοινώσει την απόφασή του.

4

Όταν όλοι έχουν ανακοινώσει την απόφασή τους, τους πληροφορούμε ότι οι Αθηναίοι δεν αποφάσιζαν συχνά την παροχή πολιτείας σε μετοίκους κατά τον 5ο αιώνα. Πιο συχνή ήταν η παροχή *ισοτέλειας* και *ένκτησης* γης και οικίας.

Σημ.: Είναι, βέβαια, απαραίτητο, να διευκρινίσουμε στους μαθητές ότι ο *διάδρομος συνείδησης* είναι δικό μας παιχνίδι και δεν έχει σχέση με τους πολιτειακούς θεσμούς της αθηναϊκής δημοκρατίας. Αντίθετα, η παρουσίαση της συζήτησης στην Αγορά αποτελεί προσομοίωση της καθημερινής συνήθειας των Αθηναίων πολιτών.

2η διδακτική ώρα

Μία δεύτερη διδακτική ώρα ενδείκνυται να ακολουθήσει αμέσως μετά την πρώτη, κατά την οποία θα διεξαχθεί περαιτέρω συζήτηση σχετικά με την περιορισμένη παροχή του δικαιώματος του πολίτη σε μετοίκους στην Αθήνα του 5ου αιώνα π.Χ. Ο συγκεκριμένος περιορισμός να συζητηθεί κριτικά και να διευκρινιστεί στους μαθητές ότι η αθηναϊκή καταγωγή δεν εξασφαλίζει από μόνη της την ποιότητα του πολίτη και την προσφορά του στην πόλη. Οι περιπτώσεις μετοίκων που, χωρίς να είναι πολίτες, έχουν προσφέρει σημαντικές υπηρεσίες στην πόλη, όπως η περίπτωση του δικού μας Ανδροκλή, αποδεικνύουν το αντίθετο.

Εξάλλου, καλό είναι να συζητηθεί και ο αποκλεισμός των γυναικών από την πολιτική ζωή, εφόσον η άμεση αθηναϊκή δημοκρατία είναι μια δημοκρατία ανδρών.

Στη συνέχεια, προτείνεται ο προσανατολισμός της συζήτησης στη σχέση άμεσης και σύγχρονης αντιπροσωπευτικής δημοκρατίας. Πιο συγκεκριμένα, μπορούμε να ρωτήσουμε:

Στην αντιπροσωπευτική δημοκρατία (στην Ελλάδα, σήμερα):

- *Ξέρετε αν στους μετανάστες που ζουν σήμερα στη χώρα μας παρέχονται δικαιώματα πολίτη ή, κάτω από προϋποθέσεις, φορολογικές απαλλαγές; Ξέρετε αν και τότε μπορεί ένας αλλοδαπός μετανάστης να αποκτήσει την ελληνική ιθαγένεια;*
- *Ποιος θα αποφάσιζε σήμερα για τις προϋποθέσεις παροχής πολιτικών δικαιωμάτων σε αλλοδαπούς μετανάστες; Ποιος ψηφίζει σήμερα τους νόμους;*

(Για αναλυτικότερες οδηγίες και συμπληρωματικό υλικό, βλ. τον [Φάκελο για τον εκπαιδευτικό](#)).

[ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Α](#)

[ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Β](#)

[ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Γ](#)

[ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ Δ](#)